

T. G. Masaryk

Ladislav Hejránek

This serves as a preparation for the final document:

[Projev na lánském hřbitově](#)

jedná se o přípravu k tomuto výslednému dokumentu:

[Projev na lánském hřbitově](#)

◆ poznámky, česky, vznik: 20. 7. - 20. 8. 1969

◆ notes, Czech, origin: 20. 7. - 20. 8. 1969

T. G. Masaryk [1969]¹

20. 7. 1969

V Moderním člověku a náboženství doporučuje Masaryk čtenáři, aby si poučen psychiatrickou a psychologickou literaturou analyzoval projevy moderního života zejména na filosofických soustavách, na literatuře a vůbec umělecké tvorbě; tam prý se skutečný moderní člověk projevuje nejsrozumitelněji a zároveň nejtypičtěji. Z takového hlediska se prý v novém světle zjeví sociální význam netoliko např. pesimismu ve filosofii a v literatuře, ale vůbec „všecky ty rozčilené a rozčilné tvorby naturalistické, dekadentní a symbolistické, mnohé spory a boje vědecké, filosofické a teologické, rozličné sociální soustavy směřující za reformou celého sociálního zřízení a jednotlivých činitelů“. (Mod. čl. a náb. 20.) Masarykovi ovšem ani nenapadne všechny tyto obory duchovního života a jejich výtvořiny suspendovat na pouhý společenský symptom, tj. redukovat je na pouhý „předmět psychologické a sociologické pitvy“. Říká, že nemá před velikými mysliteli a tvůrci proto menší úcty, že mu jsou nejvýznačnějším projevem moderního člověka (21). Nicméně klade čtenáři podmínku: chce-li např. Garborgova Grama studovat symptomatologicky, nesmí se „rozpakovat rozložit si pěkné umělecké dílo Garborgovo na kategorie psychologické, psychiatrické a sociologické“ (24).

Na uvedeném místě Masaryk nezdůvodňuje blíž své přesvědčení, že právě v těchto oborech (filosofie, umění, zvláště pak literatura) se pro takové studium otvírá cesta optimální. Říká-li totiž, že mu je projev každé duše tak zajímavý jako třeba duše Goethova nebo Nietzscheova, i když nenapsala pěkné knihy a nevytvořila velikého díla, přechází vlastně na jinou rovinu („zajímavý“, v pozadí však je i aspekt morální, nepřezírat ani obyčejného člověka). Důvod, že se Goethem nebo Nietzsche zabývá více, protože se podávají vysloveně, kdežto do duše oněch četných obětí moderní civilizace, jejichž výkřiky neslyšíme, nevidí, je pouze zdánlivě praktický. Zjistěte existují i symptomy a dokumenty životních radostí nebo utrpení atd. i tam, kde jde o obyčejné lidi. Většinou není tak těžko se k nim dostat; spíše vadí jejich záplava a jejich „nezpracovanost“. Mezi tisícem jeden dva se vyprostí z toho, co je očividné, běžné, obvyklé, a vrhnou ostřejší světlo na skrytější, ale tím podstatnější skutečnost. Co je tedy základem toho, že filosofie, umění a literatura jsou specificky významné? Proč nestačí vědecké zpracování oněch jiných dokumentů? Proč filosofie nebo umění není jen výběrem a uspořádáním takových jiných symptomů? Proč se věda musí obracet také k tomu, aby vedle dokumentů rozmanitě vzniklých a nashromážděných analyzovala psychologicky či sociologicky také je, a to nikoli pro ně samotné (to by bylo pochopitelné), ale aby se přes ně a jejich analýzou dostala ke skutečnosti moderního člověka a moderní společnosti vůbec?

22. 7. 1969

Masaryk vidí v Kantovi nejopravdovější pokus uniknout Humově skepsi; Kantovi nelze rozumět bez znalosti Huma (Mč – náb. 78,79), od něhož spíše než od Kanta je nutno pro moderní dobu vycházet. Ale Kant Humovi neunikl (84); jeho víra v apriorismus je jen racionalistickým předsudkem, fixní ideou (97). Hume sám všechny slabé stánky racionalistické filosofie velmi dobře prokoukl (97). Východisko z jeho skepse se otvírá tam, kde Hume uznává matematiku (97). Odtud Masarykův pokus překonat Humovu skepsi cestou statistiky a pravděpodobnostního počtu. Tady je nutno na jedné straně zvážit Brentanovské popudy k tomuto řešení, na druhé straně pak srovnat některé momenty jeho pokusu s Husserlem, který jako matematik vidí spíše cestu logickou (odlišením od psychologismu atd.). Poté nebude jistě bez zajímavosti ukázat na Kozákovi, jak se orientoval v této situaci.

¹ Texty, které byly přiřazeny k projevu v Lánech z roku 1987, zřejmě si je Hejdánek tehdy vzal jako přípravu.

26. 7. 1969

Úvod

„Masarykovské meditace“: jaký má smysl tento název? Nepůjde nám vlastně o nic jiného a o víc, než ukázat na Masarykovi určité pojetí filosofie, které není – zvláště ve světě a dnes – obvyklé; a přitom pojetí, které může specifickým způsobem na Masaryka navázat. Ale ne pouze na rovině abstrakcí, pojmových struktur a systematické výstavby – tedy způsobem, který se převážně hodnotí jako způsob filosofického navazování (zvláště v učebnicích dějin filosofie). Masaryk zcela pozoruhodným a nepřehlédnutelným způsobem „navázal“ kupř. na Havlíčka; bez Havlíčka je Masaryk tak, jak ho známe, prostě nemyslitelný. A přitom v Havlíčkovi najdeme obrovské filosofické slabiny, spoustu věcí jen prostě převzatých a znovu nepromyšlených atd. U Masaryka to všechno má už zcela jinou podobu, dostává to filosofický a vědecký ráz; Masaryk se u Havlíčka učí, učí se z jeho praktické politické činnosti vynikajícího žurnalisty, podrobuje jeho východiska, jeho představy, koncepce i konkrétní politická rozhodnutí zkoumání, reflexi, vtahuje je do světa filosofie, psychologie, sociologie, ukazuje je v novém světle, někde reviduje, celek integruje na nové úrovni a uvádí znovu do praxe, tentokrát do své praxe – zase politické, ale také vědecké a filosofické. Nezavršuje své reflexe v nějaký úhrnný, definitivní myšlenkový systém; to však neznamená, že jeho filosofické promýšlení všech těch záležitostí by bylo snad jen povrchní, náznakové, že by nebylo prováděno s patřičnou důkladností a metodičností. Faktem je pouze, že Masaryk necítil potřebu napsat výklad, kterým by nejen shrnul své názory theoreticko-filosofické, ale kterým by na rovině filosofické teorie rozvíjel myšlenkové principy veškeré své odborné práce a v němž by zejména podal přiměřený obraz filosofické soustavnosti svého myšlení ve vlastním podání. Ještě za jeho života, ale i později bylo vykonáno mnoho pokusů, které měly tento nedostatek nahradit. Jsou mezi nimi pokusy velmi pozoruhodné; nicméně někdy trpí tou vadou, že se o tento cíl pokoušejí příliš školskou metodou, která není Masarykovi přiměřená; velmi často jde o práci s více méně nahodile vytrženými citáty, které mají jen doložit autorovo jinak a jinde vytvořené zhodnocení Masarykovy filosofie. Masaryk tu však zůstává předmětem, hotovou a dějinně vlastně odbytou veličinou.

20. 8. 1969

Prosetín

Filosofie je základně a především reflexí; ale jako reflexe je (či byla by) zcela nesamostatná. Ale filosofie usiluje o jistotu a pevnost – tedy v sebe musí zahrnout ty nejpodstatnější prvky toho, čeho je reflexí. Zahrneme-li však do filosofie i to z praktického chování, stanoviska, pozice etc., co není v reflexi „doma“, ba co v ní ani není zakotveno, pak dospějeme k pozoruhodnému sjednocení praxe a reflexe, sjednocení celého lidského života. V tom smyslu pak je filosofie jedinou nebo alespoň primární disciplínou (odbornou), zaměřenou k sjednocení individuálního i společenského života, k jeho vnitřní integraci.

Jde totiž o to, že poslední principy myšlení jsou (nebo alespoň mají být) totožné s posledními principy praxe, jednání. To je pro filosofii specifické, že odhaluje poslední principy praxe, z níž vychází, ale také poslední principy své vlastní (myšlenkové, teoretické) aktivity. V reflexi se tedy ocitají obojí principy na téže rovině, stávají se srovnatelnými a konfrontovatelnými. Praxe tu je (může být) měřena jak svými vlastními principy (jímž nemusí vždy v plném rozsahu dostát), tak i principy, k nimž se přihlašuje sama myšlenková aktivita reflexe.

Filosofie, která přes veškerou pronikavost a logiku svého pojmového aparátu není schopna integrovat lidský (individuální i společenský) život tím, že sjednotí principy životní praxe s principy myšlenkové reflexe, je špatnou, pochybenou, zvrácenou filosofií – např. se tak může stát ideologií apod. Na druhé

straně je možno založit nosným způsobem takové sjednocení a nedospět přitom k plně explicitní formulaci teoretické. Takový čin je pak filosoficky nesmírně významný, plodný a inspirující pro další myšlenkovou práci, i když na první pohled nedosáhl ve své explicitní teoretické podobě potřebné dokonalosti a třeba i přesvědčivosti. Podobně může určitá jinak zcela výrazné teoretická, filosofická tradice opustit dočasně nejvyšší teoretické úrovně a omezit prostředky své kontinuity na rovinu implicitních principů praktické životní integrity, která umožní, dovolí a inspiruje uskutečnění reflexe ještě po delší době.

Filosofie není tedy jen určitým myšlenkovým stylem, ale je také a dokonce základně, primárně stylem celého života: filosofie znamená určitý filosofický způsob života, k němuž náleží i příslušný způsob myšlení. Tím se podstatně filosofie liší od vědy. Každá věda je odbornou disciplínou, která sjednocuje určitý okruh praxe, vykrojený právě teoretickým hlediskem, a nepřesahuje do okruhů jiných. Kompetence vědy jakožto konkrétní odborné disciplíny je vždy omezená a dokonce přesně vymezená. Kompetence filosofie jako základní reflexe životní je z podstaty věci neomezená, nikdy a nikde nekončí.